

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.

« ___ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

« ___ » _____ 2023 р.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА.
УКЛАДАННЯ КАРТОТЕКИ ІГОР

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОм-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кравченко Ганни Василівни

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Суятинова К.Є.

Кривий Ріг – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1.ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Історичні витoki національно-патріотичного виховання у психолого- педагогічній літературі.....	8
1.2.Аналіз нормативних документів щодо національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти.....	16
1.3.Педагогічні умови щодо забезпечення ефективності процесу національно- патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти крізь призму елементів народознавства	24
Висновки до розділу 1.....	35
2. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА.....	37
2.1. Народознавство як основна складова в процесі становлення національної свідомості дошкільників.....	37
2.2. Особливості національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства у сучасному просторі ЗДО.....	49
Висновки до розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ	

ВСТУП

В умовах фундаментальних змін сучасного освітнього простору України, нових соціокультурних ситуацій, соціальних вимог і потреб, спрямованих на утвердження пріоритетного значення освіти на рівні дошкілля, формування в суспільстві розуміння значення дошкільного віку життя людини, як найбільш важливого етапу її формування, становлення національно-патріотичної особистості, успадкування суспільно-культурних здобутків українського народу, які мають на меті виховання майбутнього покоління, яке забезпечить розвиток громадянина-патріота, здатного захистити власну національну єдність та свободу.

Події останніх дев'яти років в Україні засвідчили, що саме на сучасному етапі національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління повинно бути одним із пріоритетних напрямків діяльності держави і суспільства.

Низка законодавчих документів у галузі освіти щодо дошкільного дитинства, а саме Конституція України [19], Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [39], Закони України «Про освіту»[34], «Про дошкільну освіту»[35], Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року[40], Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки [41], Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України [37], акцентують увагу на важливості дошкільної освіти, спрямованої на гармонійний розвиток особистості дитини, розвиток національної свідомості у суспільстві, формування патріотичних почуттів на духовно-моральних засадах.

Відповідно до Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання до 2025 року, основними аспектами формування громадянина-патріота України означено «піднесення значущості

української мови як цінності нації, популяризація та збереження української культурної спадщини, активна участь родини у національно-патріотичному вихованні молодого покоління» [40].

Серед основних спрямувань виховання патріотичних почуттів відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, виокремлено громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання [37].

Дошкільна освіта – це самостійна система, важлива складова частина української освіти, яка гармонійно поєднує сімейне та соціальне виховання. Як перша ланка, що скеровує освітній розвиток людини протягом усього життя, вона повинна гнучко реагувати на культурні потреби сучасного суспільства, допомагати дітям розвивати їхній природний потенціал, адаптуватися до загальнолюдських і національних цінностей [22,с.8].

Державний стандарт дошкільної освіти – Базовий компонент дошкільної освіти, спрямовано на збагачення освітніх традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сучасній освіті [27, с.3].

Педагогічна наука наділена досить великим досвідом досліджень, що присвячені проблемі виховання патріотизму дитини. На важливості патріотичного виховання молодого покоління наголошувалося у наукових розвідках класиків педагогічної науки Б.Грінченка, Г.Ващенко, І. Огієнко, С. Русової, Г.Сковороди, В. Сухомлинського, Г.Чепіги. Серед сучасних науковців проблему патріотичного виховання досліджували: Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О.Денисюк, О. Каплуновська, М. Кривоніс К. Крутій, Т.Ротанова, Ю. Руденко, К. Чорна та ін.

Значимість змісту виховання патріотизму у дошкільників старшого віку, розглядали науковці: І.Бех, А.Богуш, О.Запорожець, М. Качур, О.Кононко, Н.Лисенко, Г.Люблінська, І.Огієнко, С.Рубінштейн, С.Русова, В.Сухомлинський та інші.

Серед сучасних засобів національно-патріотичного виховання,

народознавство та традиції українського народу виокремлено А. Богуш, В. Ворожбіт-Горбатюк, Л. Васиною, І. Газіною, Л. Грицик, Н. Лисенко, Т. Михасюк, В. Мірошніченко, Н. Мозгальновою та багатьма іншими.

У дослідженнях М. Єпіхіної, Н. Курило, С. Тесленко, Л. Шкрєбтієнко розкрито засоби виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку.

У сучасній складній ситуації, коли виклики та загрози співіснують, політична, економічна та соціальна сфери зазнають колосальних змін, першочерговим завданням суспільного прогресу, зберігаючи суверенітет і територіальну цілісність, є побудова виховної стратегії, як багатокомпонентної системи, що значною мірою формує майбутній розвиток країни та потребує нових підходів до розвитку національної свідомості, створення необхідних педагогічних аспектів задля виконання перспективних завдань, що й зумовило вибір теми дослідження – «Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народознавства».

Мета дослідження – теоретично дослідити особливості використання народознавства як засобу національно-патріотичного виховання дошкільників старшого дошкільного віку та розробити картотеку ігор народознавчого спрямування.

Завдання дослідження обумовлені її метою:

1. Здійснити аналіз та узагальнення історико-педагогічних поглядів обраної проблеми в теорії та практиці науково-методичної літератури.

2. Визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови національно-патріотичного виховання дошкільників засобами народознавства.

3. Обґрунтувати методологічні засади, щодо забезпечення ефективності процесу національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти крізь призму елементів народознавства.

4. Розкрити особливості формування пріоритетів національно-патріотичного виховання у здобувачів дошкільної освіти старшого віку засобами народознавства.

5. Розробити картотеку ігор народознавчого спрямування для здобувачів дошкільної освіти старшого віку.

Об'єктом дослідження визначено національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти старшого віку.

Предметом дослідження обрано національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти старшого віку засобами народознавства.

У процесі дослідження застосовано такі методи: аналіз психолого-педагогічної літератури, класифікаційний метод та методи узагальнення і систематизації теоретичних даних; визначення педагогічних умов національно-патріотичного виховання у дошкільників старшого віку засобами народознавства.

Практична значущість здобутих результатів полягає у використанні їх як методичних рекомендацій для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти та батьків у процесі національно-патріотичного виховання здобувачів освіти старшого дошкільного віку через використання народознавчих засобів.

Апробація результатів роботи : *Kravchenko H. The phenomenon of patriotism through the prism of ethnopedagogy//European scientific congress. Proceeding of the 2nd International scientific conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. Pp. 197-200. URL: <https://sci-conf.com.ua/iimizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientific-congress-20-22-03-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>.*

Hanna Kravchenko POTENTIAL AND ROLE OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF SOCIAL INTEGRATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. International Scientific Conference Modern Science: Global Trends, Technologies and Innovations : Conference Proceedings, October 20-21, 2023. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp.69-72. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/376>.

Кравченко Г. Національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти в народознавчій діяльності. Наукові здобутки студентів з

дошкільної та спеціальної освіти : збірник наукових і науково-методичних праць студентів до III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта : проблеми,пошуки, інновації»(11– 12 травня 2023 р.)/упорядн. О. В. Ковшар, І. Є. Іншакова. Вип. 14. Кривий Ріг : КДПУ, 2023.С.95-97.

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях проблемної групи «Психолого-педагогічний розвиток дітей передшкільного віку».

Публікації: матеріали роботи опубліковані у збірниках:

- *European scientific congress. Proceeding of the 2nd International scientific conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. Pp. 197-200.*
URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientific-congress-20-22-03-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>;
- International Scientific Conference Modern Science: Global Trends, Technologies and Innovations : Conference Proceedings, October 20-21, 2023. Riga, Latvia : BaltijaPublishing,pp.69-72.
URL:<http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/376>.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО - ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Історичні витoki національно-патріотичного виховання у психолого-педагогічній літературі

Питання патріотизму має свою історію, а його вирішення формується під впливом упереджень минулого. Дослідження становлення та розвитку патріотизму в конкретні історичні періоди передбачають унікальність змісту та відповідних методів патріотичного виховання. Витoki патріотизму можна простежити у первіснообщинних спільнотах, заснованих на кровній спорідненості, спільній мові та дотриманні звичаїв і етикету.

Підтвердженням цих думок є висловлювання сучасного науковця В. Вугрича: «патріотизм – це соціальна категорія з історично зумовленими ознаками, елементи якої притаманні давнім народам, відтоді, коли вони почали відчувати спільність походження і спорідненість зі своїми родичами, опанували спільну для всього племені мову, засвоїли власні традиції. Стародавні народи ототожнювалися з конкретними територіями, на яких вони жили» [21, с. 101].

Вивчення питання національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку вимагає опису змісту понять «патріотизм», «патріотичне виховання» та «національне виховання».

Термін «патріотизм» походить від грецької «земля батьків, предків». Патріотизм – це гордість за свій народ, матеріальні та духовні здобутки Батьківщини, прагнення захистити її культурну спадщину та потреба захищати інтереси народу [5, с. 4].

Історичним походженням патріотизму є віра і відданість Богу, сформовані в традиціях предків [5, с. 7].

У філософському словнику патріотизм визначається як «політичний і моральний зміст, який полягає в любові до Батьківщини, самопожертві, прагненні захищати інтереси Батьківщини» [55, с. 439].

Поняття «патріотизм» у тлумачному словнику сучасної української мови визначено, як «любов до народу, природні почуття та любов дітей до Батьківщини, мови і культурних надбань» [54, с. 597].

Пропонуємо розглянути історію становлення патріотизму як педагогічної категорії. В античні часи патріотизм визначався як найвища особистісна категорія. Грецький філософ Сократ визначав, що «вітчизна і закон вищі і милосердніші за батька і матір. Вітчизна священна і її треба поважати. Правосуддя – це виконання волі держави» [44, с. 220]. Особливу увагу у вченні Сократа приділено людині, яка вважалася моральною істотою.

У країнах Сходу патріотичне виховання розумілося як обов'язок вірного служіння і національної честі.

У Греції освіта – це існування, світ і його походження. Важливою постаттю даного періоду був Платон, який описав власне бачення національної досконалості, відомої як «ідеальна держава Платона»: «Така держава найсправедливіша, тому що в цій державі кожен служить сумлінно, кожен займається своєю справою і не втручається в чужі справи» [44, с.221-222].

У студіях Демокріта, велику увагу приділено патріотично - моральним переконанням. На його погляд, «схиляти людину до певних дій слід із внутрішньої мотивації та словесного переконання, а не через закон і силу. Тільки це може врятувати її від гріха» [44, с. 223].

У Римі, Цицерон бачив велику мудрість і мужність у відданості власних сил, здібностей та талантів на захист своєї країни. Ще давні українці трипільської культури виховували дітей розповідями про свій рід, предків, світобудову, своїх богів, формуючи засади патріотизму. За часів Київської Русі виховання патріотизму відображалось через святкові заходи та обряди. Етнопедагогіка Київської Русі схвалювала любов і пошану до людей, їх

звичаїв і культури як найкращих якостей людини, навпаки, засуджувала підступність [44, с.226].

Учені мають різні погляди щодо змісту патріотизму.

Відтак, К. Чорною визначено патріотизм «як переважно стійку характеристику особистості, виражену в її свідомості, моральних ідеалах і цінностях» [57, с.75-76]. Головною рисою патріотизму українського народу обрано «дієвість, яка здатна втілити свої почуття в конкретні дії на благо своєї країни» [55, с.75-76].

М. Качур окреслено патріотизм «як комплексну загальну якість особистості, що являє собою органічну єдність ціннісного ставлення особистості до Батьківщини, яка проявляється в культурній діяльності, як складна інтегральна якість особистості» [17, с.17].

О. Каплуновською охарактеризовано патріотизм як моральне почуття, що потребує емоційних дитячих переживань, усвідомлення його цінності [16, с.72].

Важливою вважаємо думку І. Беха, щодо патріотизму, «як особливого, безумовного і високого смислового почуття – цінності, що визначає ставлення особистості до свого народу, країни, до самого себе» [3, с.4-5].

Вченим визначено портрет патріота – це людина, яка любить духовність національного характеру і водночас цінує національний дух; людина, яка єднається з Батьківщиною почуттям, волею, життям. Учений вважав, що тільки у поєднанні з національною культурою можна відкрити загальнолюдські цінності [3, с.4].

У наукових дослідженнях О. Вишневського визначено три типи патріотизму: етнічний (відношення до народної мови, культури), територіальний (ідентифікація з певною місцевістю, ландшафтом, кліматом) та державний [14, с.269].

На сьогодні немає єдиного погляду у співвідношенні національного виховання та патріотичного виховання, вчені розрізняють патріотизм і національне почуття. На нашу думку, і перше, і друге є односторонніми

поняттями, які не повною мірою відображають глибину, суперечливість і багатогранність взаємодії цих понять. На наш погляд, патріотизм – це скоріше морально-етична категорія, яка виражає ставлення громадян до своєї країни, це любов до своєї батьківщини, культури, мови та історії, готовність ставити особисті інтереси вище суспільного блага. Патріоти не надають великого значення національності чи релігії своїх співгромадян. Для патріотів важливо те, що вони мають громадянство країни, що вони люблять свою країну і прагнуть її процвітання. Співвітчизникам вони віддають перевагу перед будь-ким іншим, навіть якщо це іноземці тієї ж національності, що й вони самі. Патріоти пишаються своєю країною, високо цінують її самобутність та унікальність. Вони намагаються бачити навіть негативні суспільні явища в позитивному світлі і мають позитивні погляди на майбуття країни. Націоналізм базується на понятті нації. Нація – це історичне угруповання людей, що має спільну економіку, територією, мовою, культуру та духовність [15, с.96].

Отже, націоналізм – це політична доктрина, яка проголошує націю вищою цінністю, що стоїть над державою. По відношенню до державної влади націоналісти завжди відстоюють інтереси національної спільноти. Тому між патріотизмом і націоналізмом існує дуже тонка грань. Патріоти люблять свою країну, а націоналісти – свій народ [15, с.99]. .

Нам імпонує визначення цих понять П. Ігнатенком, на його думку, вони відрізняються тим, що «об'єктом національного почуття є нація, незалежно від її поселення, а патріотичні почуття відображають любов до Батьківщини» [15, с.96].

Теоретичні основи патріотичного виховання молодого покоління базуються переважно на фундаментальних студіях українських вчених: І. Беха, К. Журби, Є. Заредінової, В. Кульчицького, О. Сухомлинської, К. Чорної, у яких наголошується на різноманітних поясненнях феномену «національного виховання».

На думку В. Кульчицького, патріотичне виховання – це сукупність історично зумовлених поглядів, вірувань, суспільної поведінки, покликаних організувати життєдіяльність підростаючого покоління. Виховання патріотизму на засадах соціальної педагогіки потребує глибоких знань конституційно-правових аспектів, державної політики, формування патріотичної ідеології та ефективних заходів щодо захисту національного способу життя [20, с.77].

О. Сухомлинська вважає, що патріотичне виховання здатне поєднувати формування любові до рідних із повагою й толерантністю до інших народів [48, с.3].

Ученими І. Бехом, К. Чорною розроблено програму патріотичного виховання українських дітей та шкільної молоді. Вчені переконані, що «нація потребує, щоб усі її діти були національно свідомими патріотами, здатними забезпечити нації належне місце в сучасному світі, а в разі військової загрози – надати захист» [2, с.26, 29].

Слушною, в умовах сьогодення, вважаємо концепцію автора Г. Ващенко, який головним пріоритетом у вихованні молоді вважав патріотичне виховання та стверджував: «Щоб розвинути сильну волю і добродієність української молоді, необхідно виховувати в ній прагнення об'єднати весь український народ з благородною метою, а такою метою є добробут українського народу і щастя рідного краю» [10,с.234].

Дослідження виховної спадщини В.Сухомлинського є досить актуальним в умовах сьогодення. В центрі уваги вченого завжди було питання патріотичного виховання молодого покоління, у його напрацюваннях знайдено незліченну кількість істотних визначень таких понять, як «патріотизм», «патріотичне виховання», «гуманістичне виховання» [49, с.205].

Вчений переконаний, що патріотизм – це «поєднання почуттів і думок, а поняття Батьківщини досягається серцем» [49, с.318].

На переконання В.Сухомлинського, до національно-патріотичного

виховання потрібно «проєктувати майбутнього патріота і це має відбуватися з раннього дитинства [49,с.133]. Саме з Батьківщиною, любов'ю до неї, педагог пов'язує почуття високого патріотизму.

Нам імпонує розуміння поняття «національно-патріотичне виховання» відомого педагога Я. Чепіги, «як загального процесу розвитку особистості дитини, спрямованого на формування свідомості, емоцій, поведінки та дій дітей» [1,с.233]. Першість вченого в тому, що він вкладав у поняття «національне виховання» деталі світогляду, індивідуальні особливості дитини, визначаючи важливість поєднання індивідуальних особливостей дитини з національними. Особисті якості – вроджені, а національні – набуваються протягом життя та залежать від родини та країни, де живе дитина. Держава й особистість можуть існувати окремо, і, на думку Я. Чепіги, завдання педагога – поєднати їх. Тому, щоб виховати патріота з національною свідомістю, починаючи з раннього дитинства, ми повинні глибоко вивчати індивідуальне і природне, тобто глибоко досліджувати психологію дітей. Слід зазначити, що система освіти будь-якої країни відображає її історію, традиції, звичаї та культуру [1, с.245].

Одним із основних елементів патріотизму є наявність національної мови, без якої не було б ні народу, ні країни, а ігнорування її призвело б до втрати коріння. Такої думки дотримувались просвітителі та відомі особистості минулого: Б. Грінченко, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга та ін..

І. Огієнко зазначав: «Мова – це душа кожного народу, його святість, його національний скарб. Звичайно, не мова сама по собі, а мова як невід'ємна частина культури і традиції. Поки жива мова, будуть існувати люди, як єдина нація. Не буде мови – не і буде нації: Тому наші вороги завжди будуть намагатися, заборонити українську мову, і повністю знищити її» [22, с. 9].

З погляду сучасної дослідниці К.Суятинової, вихованню національно свідомих українців, особливо дітей дошкільного віку, сприяє, насамперед, формування національно-мовленнєвої особистості [49, с. 206].

На думку А. Богуш, могутнім засобом національно-патріотичного виховання серед дошкільників слугує народознавче спрямування, засноване на освітньому народному досвіді. Вчена окреслює принципи патріотичного виховання засобами народознавства, як зв'язок народної освіти з життям, сучасною практикою етновиховання молоді[5, с. 2].

Серед сучасних засобів національно-патріотичного виховання, народознавство та традиції українського народу виокремлено А. Богуш, В. Ворожбіт-Горбатюк, Л. Васиною, І. Газіною, Л. Грицик, Н. Лисенко, Т. Михасюк, В. Мірошніченко, Н. Мозгальновою та багатьма іншими.

В.Ворожбіт-Горбатюк та Н. Борисенко, досліджуючи національну традицію духовно-морального виховання дітей, наголошують, що «це особливий предмет педагогічного знання і педагогічної діяльності, спрямований на розвиток і стимулювання розвитку емоційно-ціннісної сфери життєдіяльності людини»[1, с. 39]. Особливістю знань слугує фіксація результатів взаємодії дитини із зовнішнім світом та визначення значень результатів взаємодії.

Думки Л. Васиної акцентовані на застосуванні української культури у патріотичному вихованні здобувачів освіти дошкільного віку [30, с. 285].

Педагогинею Н. Мозгальновою, українські народні традиції визначено як один із засобів патріотичного виховання дошкільників, що розкриває й обґрунтовує вагомість його педагогічної потужності та включаючи досвід минулого, сучасного і майбутнього українського народу, визначає його значимість духовності української нації [28, с. 24].

На думку О. Полікарпової, дошкільний вік – це час, коли закладаються основи знань про рідний край, його історію та традиції, любов до Батьківщини та повага до рідних. Діти старшого дошкільного віку виявляють значний інтерес до суспільних явищ. Розвиток їхнього мислення створює реальні можливості для опосередкованого пізнання дітьми навколишнього світу [28, с. 77].

На переконання А. Богуш, дітей з шестирічного віку потрібно вчити

піклуватися один про одного, проявляти співчуття і добровільно допомагати один одному[6, с. 35].

Таким чином, нами визначено, що українська традиційна освіта ґрунтується на культурно-історичному та духовному досвіді народу, в якому усна народна творчість посідає чільне місце та є важливим інформаційним каналом для поширення етичних, громадянсько-патріотичних цінностей і норм для дітей.

Педагогічна класика розкриває виховні можливості українського фольклору у працях Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, так і сучасних науковців, як А. Богуш, В. Буряк, Н. Гавриш та ін..

Учені одноголосні в тому, що усна народна творчість є джерелом культурного та соціального досвіду, що вбирає панівні патріотичні норми та цінності. Фольклор – це вираження історичної народної пам'яті, яка накопичувала досвід попередніх поколінь протягом сотень років. Сутність народної педагогіки втілена в прислів'ях, казках, билинах, легендах, спрямованих на виховання у молодого покоління кращих зразків та народних ідеалів [1, с.6].

Дошкільний вік вважається періодом становлення особистості, потенційними можливостями формування вищих моральних почуттів, зокрема патріотизму. Виховання сучасних дітей – це процес, заснований на українських суспільних реаліях. Завдання педагогічних працівників та батьків полягає в тому, щоб пробудити в дітях любов до Батьківщини, змалечку виховати в них характер справжнього громадянина, любов і повагу до родини, дитячого садка, рідних вулиць, міста, пишатися досягненнями країни, сміливістю воїнів, виховувати інтерес дітей до явищ суспільного життя [1, с.56].

За словами А. Богуш, «діти з перших днів життя вбирають національний дух, який формує в них типові особисті риси та якості, властиві своєму народові, але не властиві іншим» [5, с.7].

Сучасниця О. Кононко також впевнена у значимості дошкільного дитинства у особистісному вихованні. Вчена окреслює визначає цей період, як етап закладення ціннісної основи особистості [45, с.170].

Таким чином, наукові дослідження свідчать, що питання значущості патріотизму завжди досліджувалося педагогами, а їх думки мають практичне значення і в сучасному вимірі та потребують подальшого усвідомлення.

1.2. Аналіз нормативних документів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Сучасна освіта є першоджерелом інтелектуального, духовного, фізичного та культурного, патріотичного становлення особистості.

Ідеї національно-патріотичного виховання особистості втілені в нормативних документах, зокрема в Конституції України [19], Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») [39], Законах України «Про освіту» [34], «Про дошкільну освіту» [35], Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання на період до 2025 року[40], Концепції розвитку громадянської освіти в Україні[38], Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки[41], Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України[37], вони спрямовують оновлення освітнього процесу в Україні та розкривають принципи виховання національного патріотизму дітей та підлітків, визначають патріотичну сферу як одну з пріоритетних, наголошують на важливості формування базових знань, акцентують увагу на значимості формування у підростаючої особистості громадянських засад, інтересу до українських традиційних, моральних і духовних цінностей, уміння реалізувати свій потенціал у сучасних умовах життя [22, с.9].

Згідно з Законом України «Про дошкільну освіту» [34] одним з основних завдань сучасної освіти окреслено виховання поваги до

Батьківщини та до звичаїв і традицій нації, мови, регіональних мов чи мов меншин, любові до родини, національних цінностей української та інших національностей та визначено основні принципи національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти, а саме:

- ✓ принципи національного спрямування, які передбачають виховання поваги, любові та дружнього ставлення до батьківщини та культури етнічних українців, а також поваги до культурної спадщини інших етнічних груп, що проживають в Україні;
- ✓ принципи самореалізації, які розвивають схильність до самокритичного мислення та формують позитивну позицію відповідального громадянина;
- ✓ принцип соціалежності визначає, що зміст і методи національно-патріотичного виховання мають відповідати реальним соціальним ситуаціям і розвивати вміння ефективно вирішувати життєві проблеми;
- ✓ принцип полікультурності вказує на формування поваги до культури іншого народу, а також сприяє переходу української культури у європейський світовий вимір;
- ✓ принцип історичної пам'яті підкреслює розвиток та збереження культурного надбання українців та відтворення його в сучасному просторі;
- ✓ принцип наступності здійснює передачу досвіду української культури від покоління до покоління [34].

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), основним аспектом національно-патріотичного виховання виступає, «можливість набування соціального досвіду, наслідування духовних здобутків народу України, розвиток особистісних якостей українського громадянина» [39].

Згідно з державною програмою, одним із пріоритетних напрямів національно-патріотичного виховання визначено генерацію національної свідомості шляхом плекання любові до свого народу, бажання працювати

зادля процвітання країни, підготовки до її захисту, виховання поваги до звичаїв і традицій різних народів, які проживають на території України.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки, патріотизм визначено невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки України. Враховуючи потреби та виклики, які постають перед суспільством, політика країни у сфері патріотичного виховання потребує постійного вдосконалення [41].

Таким чином, нами визначено наступні потреби щодо вдосконалення національно-патріотичного виховання: впровадження дієвих механізмів формування та реалізації державної політики у сфері виховання національного патріотизму; удосконалення дієвої громадянської позиції та формування національної рівності, що ґрунтується на духовних цінностях та національній самобутності українського народу; сприяння формуванню, удосконаленню якості та поширенню культурного та інформаційного продукту українською мовою та забезпечення доступу до нього; розвиток постійної комунікативної взаємодії з громадськістю з проблем виховання патріотизму [23,с.252].

Згідно з Державною цільовою соціальною програмою національно-патріотичного виховання до 2025 року, важливими аспектами формування українського патріотизму вважаються популяризація та захист української культурної спадщини, утвердження української мови як національної цінності, активна участь родини та патріотичне виховання підростаючого покоління [40].

Серед основних спрямувань патріотичного виховання згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в українській системі освіти, визначено громадянсько-патріотичне виховання, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання, як стрижневі і фундаментальні, що відповідають нагальним запитам і викликам сучасності. Позиціонуються як такі, що закладають підґрунтя для формування свідомості нинішнього і прийдешніх поколінь, патріотизму, культурних цінностей

українського народу, поваги до історико-культурної спадщини традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, милосердя, відповідальності за природу як національне багатство, здорового способу життя, виконання обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України [23].

Відповідно до змісту Базового компонента дошкільної освіти в Україні [29] (далі – БКДО), слід виокремити основні завдання патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти, завдяки реалізації яких можливе формування зрілої, національно свідомої особистості, громадянина – патріота України, зокрема:

- формування у дошкільників базових уявлень про себе у стосунках з оточуючими (освітній напрям «Особистість дитини») [29,с.9];
- формування у дошкільників поняття про країну, народ, націю, суспільство, людину, виховання підготовку до сприйняття суспільного досвіду, здійснення добрих справ (освітній напрям «Дитина у соціумі»)) [29,с.17];
- формування етичного кодексу гуманістичного спілкування з навколишнім природним середовищем (освітній напрям «Дитина у природному довкіллі») [29,с.12];
- прилучення до національної культурної спадщини, формування ціннісного ставлення до українських мистецьких традицій та творчості українських митців (освітній напрям «Дитина у світі мистецтва») [29,с.22];
- ознайомлення з народними іграми та втілення життєвих вражень у ігровій діяльності(освітній напрям «Гра дитини») [29,с.15];
- формування у дітей інтересу до навколишнього середовища та себе. Стимулювання позитивного сприйняття людей і подій, що відбуваються в суспільстві (освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі») [29, с.11];

- формування у дітей уявлення про українську мову як національну. Активне використання лексики українського етикету (освітній напрям «Мовлення дитини») [29, с.18].

Зміст освітніх програм розвитку дошкільників акцентує увагу на організації комплексної, планомірної діяльності з виховання національного патріотизму на засадах природовідповідності культуровідповідності, етнізації, гуманізму, демократизму, інтегративності, безперервності.

Освітня програма «Я у світі» [42,с.277-278] містить завдання з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, через освітню лінію «Дитина в соціумі» автори програми пропонують реалізувати наступні освітні завдання: розширення знань про свою державу, інші народи і країни світу, людство, національні символи та національних героїв; гордості за досягнення країни. Особлива увага в програмі приділяється вихованню патріотизму через ознайомлення дітей з творами мистецтва. Програма містить перелік творів образотворчого, літературного та музичного мистецтва, а також орієнтовні теми для викладання, в тому числі заняття, спрямовані на виховання у дітей почуття патріотизму та любові до свого народу. Наприклад, декоративний розпис: «Українська вишиванка», «Барвінковий віночок», «Національні писанки», тощо, сюжетний живопис: «Дніпрові хвилі», аплікація «Стигли гілочки калини» [42, с. 439–494]. Як бачимо з поданих прикладів, пропонувані заняття здебільшого орієнтовані на ознайомлення дітей з українським народознавством.

В освітній програмі розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» [33, с.24] завдання з виховання патріотизму окреслено у розділах «Художньо-естетична діяльність», де дошкільників ознайомлюють з видатними митцями слова рідного краю; «Пізнавально-дослідницька діяльність» [33, с.12], де увага акцентується на формуванні уявлень про родину та сімейні традиції.

В освітній програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське

дошкілля» [43, с.33-34] визначено наступні освітні завдання (освітій напрям «Дитина в соціумі») з національно-патріотичного виховання:

- підвищення пізнавальної активності дітей та мотивації до навчання через долучання до традицій та звичаїв українського народу;
- розширення знань про Україну та її столицю, історично-культурні пам'ятки та видатних діячів;
- ознайомлення з українськими народними обрядами, розвиток уявлень про народне мистецтво, народні ремесла та українську народну кухню;
- формування стійкого інтересу до фольклорного матеріалу, бажання більше дізнатися про нього та навчити використовувати його у повсякденному житті.
- розвиток уявлення про українські домашні обереги;
- навчання дітей елементарним трудовим навичкам, пов'язаним з народною творчістю.
- поглиблення знань дошкільників про пріоритети загальнолюдських цінностей, таких як справедливість, чесність, доброта, повага.

В освітньому напрямку «Дитина у світі мистецтва» продовжено ознайомлення з витворами народних майстрів (народна іграшка, килимарство, вишивка, писанкарство, тощо), із застосуванням їх у побуті, поглиблюється знання про гуцульський орнамент та петриківський розпис, тощо [43, с.53].

У 2022 році оновлено парціальну програму з національно-патріотичного виховання для дітей середнього та старшого дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» [16, с.18], яка націлює на реалізацію наступних аспектів: ознайомлення з історичним минулим нашої держави, життям і побутом українського народу; виховання поваги та любові до культурних надбань народу країни та сучасного мистецтва; формування мови та культури. [16, с.55-56].

Хрестоматія «Моя країна – Україна» [56] є навчальним посібником

для дошкільників старшого віку, що дає змогу реалізувати завдання БКДО в напрямі національно-патріотичного виховання. Хрестоматія містить палітру жанрів із широким тематичним поєднанням фольклору та літератури для організації освітнього процесу в ЗДО. Вона може використовуватися паралельно з робочим зошитом з патріотичного виховання чи самостійно, призначена для використання всіх учасників освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

У 2023 році оновлено комплексну програму розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» автора Л. Калуської [18]. В основу програми включено основні засади національно-патріотичного виховання, відображені у напрацюваннях видатних митців минулого та сучасного.

Отже, у розділі «Розвиток і виховання душі та серця», підрозділу «Патріотичне виховання», окреслено наступні завдання: проводити бесіди з дітьми про міста(села), головні вулиці, культурні та історичні пам'ятки; ознайомлювати з розташуванням України на глобусі або карті. Поглиблювати знання про Україну (столицю Київ, великі міста, річки, гори), етнічні групи (герб, прапор, гімн), народні звичаї (жаба, верба, дуб) та побутові символи (хліб, стіл, вишиті рушники, писанки). Сприяти зацікавленості до звичаїв та обрядових свят (Миколая, Різдво, Новий рік, Великдень, День матері) та мотивувати до участі у святкових заходах сім'ї, дитячого садка та міста(села). Виховувати любов і повагу до української мови. Ознайомлювати з висловлюваннями видатних діячів про українську мову, читати вірші, оповідання, фольклорні тексти. Ознайомлювати з народним етикетом (наприклад, на основі дитячої казки «Лисичка та журавель»). Розвивати навички мовного етикету та традиційних народних і літературних форм спілкування [18, с.113-114].

Завдання з національно-патріотичного виховання дітей окреслено в розділі «Розвиток і виховання розуму», підрозділ «Пізнавальна діяльність у довкіллі», а саме: закріпити знання про назву держави (Україна), столицю

(Київ), найбільші річки (Дніпро та Дністер), національну та етнічну символіку. Виховувати почуття національної та етнічної приналежності. Поглибити знання про Україну, як державу не тільки для українців, а й для людей інших національностей. Зацікавити дошкільників культурним надбанням, національними традиціями, календарними та святковими святами українського народу. Заохочувати до співучасті у традиційних заходах у закладі дошкільної освіти та вдома [18, с.125].

У розділі «Мовленнєво-комунікативний розвиток», підрозділ «Художня література та фольклор» окреслено важливість ознайомлення з різними жанрами фольклору та запам'ятовування текстів: колискових, забавлянок, лічилок, мирилок, казок, легенд, прислів'їв та приказок, народних прикмет, скоромовок та приспівів через твори українських авторів (Т.Шевченко, Леся Українка, І.Франко, Н.Забіла, Марійка Підгірянка, К.Перелісна та ін.), казки В. Сухомлинського, малі жанри (поезія, оповідання, авторські казки) [18, с.126].

У розділі «Художньо-естетичний розвиток» наголошується на необхідності заохочувати дітей до ознайомлення з особливостями народних, класичних і сучасних творів українського мистецтва різних регіонів України (наприклад, полтавської та гуцульської вишивки, косівської, опішнянської та київської кераміки) [18, с.128]. У розділі «Розвиток ігрових умінь та навичок», підрозділ «Народні ігри» зазначено важливість формування у дошкільників інтересу до народних ігор та народної іграшки, як виду декоративно-ужиткового мистецтва [18, с.143].

Позитивним є те, що після кожного із розділів, виокремлено рекомендації щодо базового рівня знань, умінь і навичок дітей та надано методичний супровід для реалізації завдань програми.

Отже, аналіз чинних освітніх програм із досліджуваної проблеми окреслив вагомість формування пріоритетів національно-патріотичного виховання дошкільників старшого віку народознавчими засобами.

1.3. Педагогічні умови щодо забезпечення ефективності процесу національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку крізь призму елементів народознавства

Патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти старшого віку засобами народознавства визначається сукупністю педагогічних умов. У педагогічній літературі умови ефективності визначаються «як об'єктивні та суб'єктивні передумови, реалізація яких дає можливість досягти запланованих цілей шляхом найбільш раціонального використання сил і засобів та виявляється в успішному вирішенні педагогічних завдань, доцільному використанні засобів і методів для досягнення поставленої мети [47, с. 316].

Педагогічні умови визначаються, як «необхідні компоненти педагогічного процесу, що включають методологію організації навчання, орієнтуючись при цьому на внутрішній світ вихованця. Такий підхід узгоджується з іншими інтерпретаціями цього визначення, розробленими в педагогічній науці» [25]. Це пов'язано з тим, що ми розглядаємо педагогічні умови, як етапи у педагогічній системі, яка функціонує і гарантує досягнення цілей.

Визначаючи педагогічні умови, за яких здобувачі дошкільної освіти старшого віку можуть досягти високого рівня національно-патріотичної вихованості засобами народознавчого виховання, потрібно враховувати, що їх дотримання має бути своєрідним комплексом, оскільки розрізнені умови не сприяють досягненню запланованих результатів. Під комплексом розуміється «ряд явищ, дій, видів діяльності, що утворюють єдине ціле» [25].

Важливе значення у визначенні умов ефективного національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти та виявленні його особливостей мають праці науковців О.Батухтіна, А.Богуш та О.Денисюк.

Аналіз психолого-педагогічних джерел щодо стану національно-

патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства дозволив окреслити педагогічні умови, які сприятимуть ефективності національно-патріотичного виховання здобувачів освіти та гарантуватимуть його комплексну реалізацію у найтіснішому взаємозв'язку:

- Методичне забезпечення освітнього процесу національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народознавства;
- створення освітнього середовища, спрямованого на національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства;
- активізація взаємодії педагогів та сім'ї у патріотичному вихованні засобами народознавства.

Використовуючи народознавство, зупинимося детальніше на педагогічних умовах національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти.

Першою педагогічною умовою визначено методичне забезпечення процесу народознавчого національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти, яке здійснюється на когнітивно-розвивальному етапі.

Метою національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства слугує підвищення рівня сформованості патріотизму дошкільників за трьома компонентами: когнітивним, емоційно-ціннісним та поведінковим [58, с.153].

Отже, основними завданнями в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів освіти засобами народознавства визначено:

- розширення та поглиблення уявлення здобувачів дошкільної освіти про малу та велику Батьківщину, її історію, природу та культурну спадщину;
- виховання у дітей ціннісних орієнтацій та любові до рідного краю, родини, країни;

➤ участь здобувачів освіти у в практичній діяльності патріотичного спрямування [58, с.153].

Згідно з метою і завданнями національно-патріотичного виховання здобувачів освіти його зміст, згідно з когнітивним компонентом, включає засвоєння дітьми знань про малу батьківщину; знання і розуміння державної символіки. Також важливими елементами національної ідентичності є знання та розуміння основних ідей художніх творів [58, с.155].

В межах емоційно-ціннісних компонентів, зміст національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку охоплює формування ставлення до Батьківщини, великої і малої, як до патріотичної цінності, розвиток любові до родини і сім'ї, поваги до трудових здобутків старшого покоління, розуміння патріотичної спрямованості художніх творів і співвіднесення їх змісту зі своїми вчинками [58, с.157].

Таким чином, пріоритетними принципами національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку було обрано:

- національні цінності, які формуються через розвиток патріотичних цінностей, що означає виховання патріотичних цінностей, тісно пов'язаних з національними цінностями;
- ціннісну орієнтацію, що означає формування орієнтації особистості;
- доступність, його зміст має враховувати розвиток дитини, відповідати її віковим, психологічним, соціальним та інтелектуальним особливостям;
- наочність – чуттєве засвоєння нового матеріалу з використанням наочності зосереджує увагу, мобілізує розумовий потенціал дітей, стимулює позитивний інтерес і знижує психічне напруження;
- систематичність та послідовність – дотримується діалектичний закон поступового переходу від простих до більш складних об'єктів пізнання, спираючись на раніше засвоєний матеріал;
- комбінованість – враховуючи той факт, що діти цього віку можуть швидко втомлюватися, різні види навчальної та розвивальної діяльності потрібно розглядати в комплексі;

- культурна релевантність – це органічне поєднання патріотичного виховання з культурою, традиціями та звичаями власного народу, що уособлює духовну єдність підростаючого покоління з попереднім, його багатим досвідом та поширеністю в сучасному суспільстві [58, с.162].

Зміст національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку ґрунтується на компетентностях, які розвиваються у дошкільників у процесі вивчення народознавства: ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчальні, пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудоі.

У методичному забезпеченні процесу національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства використовується широкий спектр освітніх форм, методів і прийомів. Переважними формами є інтегровані заняття, читання та обговорення художніх творів, практичні вправи та ситуації вільного вибору [1, с.32].

Другою педагогічною умовою визначено створення освітнього середовища, спрямованого на національно-патріотичне виховання здобувачів освіти засобами народознавства, як зазначалося вище.

Отже, з'ясуємо наукові положення щодо визначення поняття середовище [1, с.143].

У загальному розумінні, «середовищем називають систему, як стан або як соціальний матеріальний і духовний прояв суспільства, що охоплює простір людини» [58, с.118]. Середовище в широкому розумінні (макросередовище) – «вся соціально-економічна система, включаючи продуктивні сили, соціальні відносини та інститути, суспільна свідомість і культура» [58, с.120]. Середовище у вузькому розумінні (мікросередовище), охоплює «безпосереднє оточення людини» [58,с.118]. Згідно з тлумаченням інших джерел, середовище – це «комплекс природних передумов, у якому функціонують і соціалізуються живі істоти » [15,с.97].

Таким чином, навколишнє оточення або середовище – це все, що осягає простір людини, починаючи з сім'ї і включає соціальне середовище, що формує умови задля її розвитку, соціалізації та становлення як

особистості. Розглянемо середовище, що оточує дитину [1, с.152].

Освітнє середовище є відносно новим поняттям, що з'явилося в тезаурусі педагогіки та психології лише в останні кілька десятиліть.

Проблемі змісту освітнього середовища були присвячені дослідження, науковців І. Беха, В. Вербицького, Д. Гібсона та ін. Сучасні підходи щодо питання створення оптимального освітнього середовища у ЗДО вивчали А. Богуш, О. Ковшар, К. Суятинова. Розвивальне середовище було предметом наукових напрацювань багатьох вітчизняних науковців: Л. Виготського, О. Запорожця, А. Леонтєва, С. Рубінштейна [1, с.157].

Розгляду змісту поняття «освітньо-розвивальне середовище» присвячено напрацювання Н. Гонтаровської, І. Карабаєвої, К. Крутій, О.Савченко та інших [1, с.160].

Сучасними науковцями А. Богуш та Н.Гавриш у монографії «Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку» вказано, що «середовище» – це життєві умови людей та продуктів їх спільної діяльності, невід'ємна частина соціуму, свідомо організована, керована, багатофункціональна і відкрита освітня система, в якій дитина реалізує себе як соціально розвинена цілісність. Розвиток особистості дитини відбувається на основі багатоканальної взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища [15, с.99].

Найбільш ґрунтовно розробленим напрямом дослідження феномену «освітнє середовище» є праці Н. Гонтаровської та В. Левіна, що окреслюють освітнє середовище як системну практику впливів і можливостей розвитку особистості, що містяться в соціальному, просторовому і предметному оточенні» [14, с.275].

Нам імпонують методологічні стратегії, запропоновані І.Бехом, які є найбільш ґрунтовними у створенні освітнього середовища. Першочергово у формуванні індивіду учнів в процесі освітньої діяльності через освітній зміст взято розвиток морально-духовних якостей дитини та використання розумових операцій: як от аналіз, синтез, порівняння та оцінювання.

Відношення розумового й морально-духовного вдосконалення дітей, на думку І.Беха, порушує питання оптимальної організації освітньої діяльності, яка б забезпечувала їхній повноцінний інтелектуальний розвиток та спрямовувалася на якість морально-духовного вдосконалення особистості [3,с.4]. На нашу думку, ці положення в повній мірі стосуються й особливостей створення освітнього середовища у закладах дошкільної освіти.

Одним із перших про освітнє середовище заговорив французький просвітитель XVIII століття Ж.-Ж.Руссо у своїй статті «Еміль або Про виховання».

Питання змістовного та якісного середовища, в якому навчаються діти, завжди привертало увагу вчених, на думку Я. Коменського, «середовище навчального закладу повинно цікавити дітей, бути чистим і світлим, оздобленим картинами, портретами відомих діячів країни, географічними мапами, тощо. За межами закладу має бути ігровий майданчик, а також сад, де діти можуть спостерігати за деревами, квітами і травою» [55,с.74]. Середовище має сприяти навчанню та вихованню дітей і відтворювати культурні, природні, історичні, технологічні, санітарні елементи навколишнього світу. Ці рекомендації повною мірою притаманні і для закладів дошкільної освіти.

Освітнє середовище має високий виховний функціонал, що відкриває дітям дошкільного віку простір світоглядних уявлень, формує їхні соціальні погляди та ціннісні орієнтації, індивідуальний гуманістичний напрям, духовні і матеріальні запити, знайомить з шаблонами моральної поведінки та спільної діяльності та комунікації. Дієвість виховного функціоналу освітнього середовища посилюється, коли навчальна інформація щодо довкілля узгоджується з інформацією, актуальною для особистісного розвитку дитини, і стає методом модернізації моральної поведінки дитини.

На нашу думку, освітнє середовище повинно відповідати віковим особливостям дитини. Як свідчить практика, створення освітнього

середовища в закладах дошкільної освіти сприяє підвищенню ступеня духовно-морального, патріотичного виховання особистості вже на рівні дошкільної освіти та покращити взаємовідносини між учасниками освітнього процесу.

Створення освітнього середовища передбачає вирішення наступного комплексу завдань щодо виховання здобувачів дошкільної освіти як морально свідомих патріотів України, а саме:

- розвиває особистість, яка усвідомлює себе як невід'ємний компонент національної культури України;
- формує світогляд дитини та свідоме ставлення до навколишнього середовища на основі активної творчої діяльності дитини;
- розвиває потребу в реалізації своїх творчих інтересів і здібностей на благо сім'ї та найближчого оточення;
- формує екологічну свідомість, усвідомлення особистої цінності у збереженні навколишнього середовища;
- виховує етичні норми поведінки, поваги до інших людей, толерантності у взаємовідносинах з оточуючими;
- виховує гордість за бойові та трудові досягнення людей похилого віку тощо[1,с.45].

В останні роки особлива увага педагогів приділяється організації просторово-предметного середовища, до якого діти дошкільного віку дуже вразливі. Відповідно до педагогічного аналізу, створення освітнього середовища задля всебічного розвитку особистості дошкільників вимагає необхідність змістовного наповнення діяльності освітнього середовища. Освітнє середовище може бути сприятливим, що гарантує повноцінний розвиток особистості дитини, а може бути несприятливим, що перешкоджає повному використанню потенціалу навчального закладу для особистісного розвитку дитини[1,с.46].

Наступною педагогічною умовою є посилення взаємодії педагогів і сім'ї у патріотичному вихованні засобами народознавства.

Пояснимо наукове підґрунтя поняття «взаємодія». Соціологи, філософи, психологи та педагоги в різні часи по-різному трактували поняття «взаємодії», розглядали його як багатовимірну систему. Розгляд словникової літератури демонструє, що «взаємо» є першою частиною складних слів: взаємовигода, взаємодопомога, взаємодія, взаємоперевірка, взаємо узгодження [54, с.356].

Філософи розуміють взаємодію, як процес впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, а також процес, за допомогою якого один об'єкт породжується іншим [55,с.196]. Отже, поняття «взаємодія» можна охарактеризувати як рівноправний вплив учасників один на одного, як процес двосторонньої активності, спрямованої на досягнення поставлених завдань.

У соціально-педагогічному розумінні, взаємодія розкривається у працях С.Гончаренка та В. Радула [17,с.15]. На думку педагогів – це «категорія, що відтворює процеси, за допомогою яких різні об'єкти можуть впливати один на одного, бути взаємно обумовленими, змінювати стан, взаємо переходити і породжувати один об'єкт іншим» [28, с.32]. Як підкреслює Т. Кравченко, «взаємодія прогнозує утвердження зв'язків та відносин і породження взаємовпливу між конкретними соціальними інститутами» [28, с.32].

Для нас, поняття «взаємодія» визначається як процес взаємовпливу та співпраці між закладом дошкільної освіти і родиною, що визначається інтерактивною діяльністю, спрямованою на досягнення мети виховання патріотичного характеру дітей та підвищення рівня педагогізації батьків.

В умовах сучасності суспільного розвитку заклади дошкільної освіти, повинні підтримувати батьків у здійсненні належного впливу на своїх дітей, оскільки родина є основним осередком, в якому відбувається становлення та особистісний розвиток дитини. Родина є провідною складовою соціального мікросередовища, що має значний вплив на становлення першорядних якостей людини[28,с.33].

На важливості сімейного виховання наголошував П. Лесгафт. На його

думку, жоден соціальний інститут виховання не може замінити батька і матір. Саме сімейна виховна традиція має переважний вплив на розвиток особистості дитини. Важливість питання співпраці вихователів ЗДО із сім'ями вихованців відображена у працях української педагогині С.Русової, засновниці суспільного дошкільного виховання. Зокрема, вона зазначає: «...в дитячих садках повинно бути, наскільки це можливо, все рідне, що нагадує знайоме домашнє оточення. Дитина почуває себе вільно, цікавиться всім зрозумілим, що її оточує, займається найрізноманітнішими справами»[49,с. 234].

В.Сухомлинський вважав, що найважливішим завданням кожної сім'ї є творення майбутньої людини. На його думку, однією з серйозних причин, чому багато сімей не можуть забезпечити належний догляд за своїми дітьми, є те, що батьки не набули достатніх педагогічних знань. Ефективна співпраця з педагогами, підвищить рівень освіти батьків та сприятиме формуванню у них почуття відповідальності за виховання дітей [49, с.115].

Тому однією з умов ефективного розвитку дитини є тісна співпраця між педагогом і сім'єю. Сім'я – це перше, а іноді і єдине середовище, в якому дитина формується як особистість. Основними чинниками, які здійснюють виховний вплив на дитину, є система сімейних цінностей і соціальних установок, стиль міжсімейних стосунків, сімейні традиції та рівень психолого-педагогічної культури батьків. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку здебільшого визначається взаємовідносинами між педагогами та батьками.

Сучасні дослідники, такі як: А.Богущ[5], Н.Гавриш[13], вважають контакт між дітьми і дорослими (членами сім'ї та педагогами ЗДО) важливим засобом, пов'язаним з усіма етапами соціалізації особистості.

Сучасна дошкільна педагогіка окреслює основні принципи взаємодії з батьками так: професійна компетентність; діагностичний підхід до сім'ї; диференційований підхід до сім'ї; педагогічна освіта батьків, орієнтована на особистість дитини, її особистісний і творчий розвиток; індивідуальний

підхід до сім'ї [47,с.33].

Основними питаннями взаємодії з сім'ями вихованців, які реалізуються на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти, є наступні:

- обґрунтування головної ролі батьків щодо виховання дошкільників,
- пояснення ролі закладів дошкільної освіти,
- допомога у розумінні особливостей розвитку здобувачів дошкільного освіти,
- залучення родини до створення освітнього середовища,
- поглиблення розуміння сім'ями особливостей розвитку, виховання та навчання здобувачів дошкільного освіти.

Однак існують індивідуальні відмінності в рівні знань батьків, їхньому соціальному статусі та ступені розвитку і виконанню батьківських функцій. Деяким батькам бракує орієнтації на морально-емоційне виховання та удосконалення емоційно-особистісної сфери дошкільників. Заклади дошкільної освіти покликані допомагати у виховній роботі сім'ї і мають наголошувати на принципах неперервності у вихованні дитини вдома і в закладі дошкільної освіти, формувати взаємовідповідальність педагогічних працівників та батьків у вихованні дошкільників[47,с.33].

Дослідження з цього питання (Г.Беленька, О.Богініч, М.Машовець) вказують на необхідність диференційованого підходу до процесу взаємодії. Взаємодія з сім'єю має бути організована на основі інтерактивного підходу (наочний, вербальний, практичний, спілкування з фахівцями, тощо) [51,с.135].

Сучасна дошкільна педагогіка має напрацьований практикою інструментарій взаємодії ЗДО з сім'єю. Це форми і методи взаємодії закладу дошкільної освіти з родинами, а основним критерієм вибору форм співпраці – є кількість учасників [51,с.123].

За даним критерієм у нашому дослідженні, нами визначені індивідуальні та групові форми і методи роботи з батьками. Серед індивідуальних форм відзначено: індивідуальні бесіди, консультації,

домашні візити, листування, відвідування дитячого садка, доручення батькам. Серед групових – тематичні, загальні батьківські збори, тематичні дні, лекції, тренінги, круглі столи, групові консультації, виставки-вернісажі дитячих робіт, розваги діяльність батьківських клубів, тощо.

Т. Поніманська до групових форм взаємодії з батьками відносить також «дитячі виставки, рекламу книг, періодичні та електронні видання з питань домашньої освіти» [30,с.192], а в окрему групу виділяє візуально-інформаційні форми діяльності.

Аналіз літератури та матеріалів з питань взаємодії учасників освітнього процесу показав, що сімейна педагогізація відбувається через консультаційну діяльність (батьківські збори, усні та письмові консультації, бесіди, семінари-практикуми, тренінги тощо), просвітницьку діяльність, участь батьків в освітньому процесі («дні відкритих дверей», підготовка та участь у проведенні свят, розваг), суспільне оснащення закладу освіти, участь у проведенні розваг, індивідуальне навчання, оснащення освітнього процесу, озеленення території та ігрової ділянки з дітьми та педагогами).

Таким чином, основними завданнями педагогічно-батьківської взаємодії в закладах дошкільної освіти є: встановлення довірчих стосунків з родиною вихованця; надання батькам мінімуму психолого-педагогічної інформації та навчання їх налагодженню комунікації з дитиною; забезпечення регулярної взаємодії між дитиною, педагогами та батьками; забезпечення залучення сім'ї до освітнього процесу; створення предметного, емоційно-розвивального середовища в сім'ї.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз наукових досліджень І. Беха, А. Богущ, О. Вишневського, І. Кононко, М. Качур, К. Чорної та ін. дозволив уточнити деякі поняття, зокрема: «патріотизм», «патріотичне виховання», «національне виховання» та визначити роль і місце патріотичного виховання в системі формування громадянина, а також напрями спільної діяльності, окреслити відмінності між патріотичним вихованням, національним вихованням і громадянським вихованням.

У першому розділі здійснено аналіз формування змісту поняття «патріотизм» в різні історичні епохи. Розглянуто історичні, філософські, психолого-педагогічні та методологічні витoki проблеми національно-патріотичного виховання. Встановлено особливості українського патріотизму, по суті продукту соціально-економічних і духовно-культурних процесів, що відображає ступінь вболівання за Батьківщину.

В результаті студіювання стану розробки питань патріотичного виховання, у працях провідних українських вчених, передусім А. Богущ, Г. Ващенко, С. Русової, О. Сухомлинського, І. Огієнка та ін., визначено вагомість емоційно-чуттєвої сфери в патріотичному вихованні через набування ознак особистісної якості, що визначаються в любові до рідних, близьких і Батьківщини.

Наголошено на значимості національної мови, без якої не було б ні народу, ні країни, а ігнорування її призвело б до втрати коріння.

Здійснено аналіз окремих аспектів виховання української молоді народознавчими засобами та розвиток особистості на основі культурних традицій української нації у наукових розвідках: А. Богущ, В. Ворожбіт-Горбатюк, Л. Васіної, І. Газіної, Л. Грицик, Н. Лисенко, Т. Михасюк, В. Мірошніченко, Н. Мозгальновою та багатьох інших, який дозволив визнати,

що усна народна творчість є життєдайним джерелом культурного та соціального досвіду, що вбирає панівні патріотичні норми та цінності.

Окреслено вагомість формування патріотичного світогляду дошкільників старшого віку народознавчими засобами через аналіз чинних програм із досліджуваної проблеми

Феномен «патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти старшого віку засобами народознавства» визначено як процес засвоєння дітьми культурно-історичного досвіду українського народу, формування у них почуттєво-ціннісного ставлення до родини, Батьківщини, рідного краю, посилення почуття приналежності до української нації, сприяння їх всебічному художньо-мовленнєвому розвитку.

У дослідженні визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти старшого віку засобами народознавства:

- методичне забезпечення освітнього процесу здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства;
- створення освітнього середовища, спрямованого на національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства;
- активізація взаємодії педагогів та сім'ї з метою у патріотичному вихованні засобами народознавства.

Таким чином, наукові дослідження свідчать, що питання значущості патріотизму завжди досліджувалося педагогами, а їх думки мають практичне значення і в сучасному вимірі та потребують подальшого усвідомлення.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

2.1. Народознавство як основна складова в процесі становлення національної свідомості дошкільників

Відбудова України неможлива без відродження свідомості нації, передусім молодого покоління. З дитинства діти повинні усвідомлювати, що вони є частиною нації і повинні знати не тільки її історію, літературу та мову, а й звичаї, традиції, обряди, світогляд та вірування, які передаються з покоління в покоління і стають традиціями. Важливим елементом культури будь-якої країни є її традиції, які в поєднанні з її історією, сьогоденням і майбутнім «дають можливість сформувати високорозвинену сучасну державу, засвоюючи і примножуючи протягом життя не одного покоління духовно-моральні ідеї і норми поведінки. Минулі часи, сьогодення і майбутнє – це нерозривні елементи, які формують особистість кожної людини, тому перед сучасними педагогами постає питання виховання особистості, розкриття юному поколінню призначення людини на Землі, формування його духовної краси» [45, с. 259].

Народознавство – є ефективним засобом розвитку у дітей громадянських почуттів, гордості за український народ, людської гідності, вболівання за долю незалежної української держави, готовності до захисту національної незалежності, поваги до національних символів та атрибутів. Це сприятиме формуванню національно свідомого українського народу, який пишається історією, культурою та мовою української нації. Тому сьогодні вкрай важливим є чітке розуміння та усвідомлення взаємопов'язаності науки народознавства, освіти, виховання та педагогіки [45, с.178]. Розглянемо тепер виховну функцію народознавства у системі сучасної дошкільної освіти

Національно-патріотичне виховання через народознавчу діяльність має починатися з дошкільного віку. Саме в цьому віці формуються уявлення про навколишній світ, накопичуються знання, засвоюються духовні та моральні якості. Не випадково в народі кажуть: «Якщо плануєш на рік – сій жито, якщо на десять років – саджай дерева, якщо на століття – виховуй дітей» [45, с. 179].

Через народознавчу діяльність, діти вперше знайомляться з національною символікою та етнічними оберегами. Особистісно-орієнтований підхід до організації освітньої діяльності з дітьми спонукає педагогів до пошуку нових, нестандартних підходів і методів у освітньому процесі [47, с. 33].

Враховуючи інтегрований принцип, як один з провідних в організації освітнього процесу, нами створено практичний матеріал з формування поетапних знань у дітей старшого дошкільного віку, щодо ознайомлення дітей з Батьківщиною, національною символікою та традиціями українського народу через використання квест-технологій. До практичного посібника ввійшли різноманітні народні, мовленнєво-пізнавальні, музично-дидактичні ігри разом з прикладами використання їх у інтегрований діяльності для дітей старшого дошкільного віку з пріоритетом художньо-мовленнєвого, пізнавального розвитку та ігри-квести патріотично-народознавчого спрямування для дітей старшого дошкільного віку, основна мета яких – знайомити дітей з малою батьківщиною, поглиблювати та розширювати їхні знання про значні місця рідного краю, про історичну та культурну спадщину Дніпропетровського регіону. Розвивати пізнавальний інтерес, прагнення до нових знань, творче мислення, почуття гордості за своїх героїв. Виховувати патріотизм та риси української духовності, любов до рідного краю та української поетичної мови (Додаток А).

Таким чином, метою кожного педагогічного працівника повинна виступати послідовність усвідомлення дошкільниками приналежності до своєї маленької Батьківщини – міста або села, любов до яких людина

відчуває з народження, і розуміння, того, що Україна – єдина для всіх, хто народжений на українській землі, полюбив рідний простір, культуру та історію, хто намагається рідну країну зробити кращою, багатшою, могутнішою.

Отже, кожній людині потрібно стати корисною для Батьківщини, потрібно мати багато знань та вмінь, з дитинства діяти на благо своєї домівки, закладу освіти, міста та нашої країни [47,с.199].

Мета освітньої діяльності народознавчого спрямування – розвинути у дітей риси національної гідності, зацікавити їх національною культурою, прищепити любов і повагу до національних та народних символів та оберегів, традицій і звичаїв. Ці завдання досягаються шляхом наближення дошкільників до життєвих реалій. Саме перебування дітей в атмосфері національних традицій викликає у них позитивні почуття і мотивуватиме у подальшому до пізнання світу[47,с.198].

Завдання педагогів не повинно обмежуватися лише ознайомленням дошкільників з українською національною символікою та традиціями. Важливо вкладати до кожного серця і душі дошкільника знання про надбання нашої держави. Тому, задля цього, необхідно використовувати іноваційні методи активізації пізнавальної діяльності дітей, де вони можуть знайомитися з фольклором, здійснюючи віртуальні подорожі, пригощання народними стравами,тощо [47,с.199].

Наведемо приклад методики ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з символами нашої держави [21, с. 98] .

На заняттях з народознавства дітей старшого дошкільного віку слід спочатку познайомити з українським гербом-тризубом. Дошкільники мають знати, що герб – це знак державотворення, і розуміти значення символіки тризуба [21, с. 98].

Під час безпосереднього вивчення державної символіки доцільно пояснити дошкільнятам наступне: «На нашому гербі є число три.З давніх-давен це число вважалося чудовим і магічним. Коли ти дивишся на

український герб, то бачиш тризуби – це влада і міць батька, мудрість матері і любов дитини». Під час освітньої діяльності, доцільно використовувати різні вірші про національну символіку. Наприклад, разом із дітьми вивчити вірш В.Паронової «Тризуб» [21, с.109]. Діти старшого дошкільного віку під час занять, ознайомлюються та розрізняють історичні національні символи України: герб-тризуб, герб м.Києва, на якому зображено Архангела Михаїла, герб Запорізької Січі із зображенням козака, герб м.Покрова із зображенням Пресвятої Богородиці – духовної покровительки міста Покров, тощо.

Також дошкільників старшого віку важливо навчити впізнавати прапор України, формувати уявлення того, що прапор – це символ державності та незалежності нації. Дошкільники повинні знати значення кольорів прапора, трактування є різні, ми пропонуємо наступні: жовтий колір – це колір сонця, пшеничного поля та життя; синій колір – це колір чистого, мирного неба. Для підвищення якості засвоєння знань про національний прапор дошкільникам можна запропонувати вивчити напам'ять вірш Д.Павличко «Наш прапор». Дошкільники старшого віку мають впізнавати мелодію національного гімну «Ще не вмерла Україна»; знати його авторів та правила поведінки під час звучання гімну, розуміти, що виконуючи державний гімн, людина демонструє бажання бути вільною та незалежною. Ще одним важливим напрямом методики ознайомлення з державними символами – є поглиблення знань дітей про столицю України та її історію (знайомство з легендою про Київ) Для систематизації знань, з дошкільниками віку доцільно проводити інтегровані заняття, як на загальну тему «Державні символи України», так і заняття присвячені окремим символам та оберегам. Окрім національної символіки України, дошкільників старшого віку доцільно знайомити із народними символами рослинного та тваринного походження [21, с. 102].

До рослинних оберегів України, з якими ознайомлюються дошкільники, віднесено: калину, як символ дівочої вроди, краси народу України, духовне притяжіння до рідної землі; вербу, як символ пробудження

природи навесні; тополю, яка ототожнюється із символом жіночої долі та дівочої вроди; дуб, який несе в собі міць, силу та здоров'я; хміль, який є символом розуму, мудрості; явір, як ознака туги та плачу; барвінок, як оберіг весілля та життя у достатку; мак, що означає красу рідної землі; гарбуз, який символізує відмову дівчини сватам. У освітньому процесі, пов'язаному з ознайомленням із народними символами, з дітьми важливо вивчати народні прислів'я. До тваринних оберегів український народ віднісить: вужа, як символ варти родини та домашньої оселі; kota, як оберіг сімейного благополуччя; ластівку, як символ матусі; сокола, який символізує перемогу над ворогом; лелеку, який приносить любов на рідну землю, мир та злагоду [14, с. 102].

Пращури українців завжди були досить віруючими людьми, тому вони виготовляли власні обереги, які сьогодні ми називаємо народними. Існує велика кількість народних оберегів, в кожному регіоні України, вони різноманітні, але головними вважаються український вінок та рушник. Ознайомлення дошкільників із українським віночком доцільно проводити через ігрову діяльність – «Віночок для ляльки», «Що означає кожна квіточка», «Склади віночок» та інші. Під час презентації теми: «Рушник – національний оберіг», вихователю важливо зазначити, що слово «рушник» походить від слова рушати і саме рушник завжди був поряд з людиною у дорозі. Матері, проводжаючи синів у дальню подорож, замотували паляницю рушником, а вагітні жінки готували рушник ще до народження дитини та сповивали в нього новонароджене немовля [14, с. 100].

Для закріплення набутих знань рекомендовано проводити вікторини (Додаток Б).

Організовуючи народознавчу діяльність з дошкільниками, вихователі повинні у комплексі вирішувати виховні, освітні, розвивальні та мовленнєві завдання.

Наведемо приклади основних завдань з національно-патріотичного виховання дошкільників засобами народознавства, які можуть бути інтегровані у кожному освітньому напрямі БКДО.

Освітні завдання національно-патріотичного виховання спрямовані на формування ціннісного ставлення дошкільників до свого народу, нації та держави, систематизацію знань про суспільний лад, історичні витoki Батьківщини, духовні надбання українського народу, його символіку, обереги, народні традиції, звичаї та українську культуру; взаємозв'язок культур у багатонаціональній державі; розвиток теоретичного підґрунтя для подальшого всебічного розвитку дитини на початкових класах [42, с. 24].

Розвивальні завдання включають розвиток усіх психічних процесів у дітей, таких як запам'ятовування, увага, концентрація, логічне мислення та уява [42, с. 25]. Сприяють розвитку первинних ціннісних орієнтацій у різних галузях суспільного-соціального життя, культурному та державному надбанню українського народу, особистої культури в соціумі; соціальних емоцій, почуттів та соціально-значущих мотивів поведінки, бажання допомогати іншим, виявляти повагу до старших, однолітків; усвідомлювати своє «Я» та своє місце у суспільстві.

Мовленнєві завдання – це складова кожного заняття з народознавства. Наприклад, подорожуючи до української хати своїх пращурів, дошкільники вперше знайомляться зі словами «стрих», «перелаз», «тин», «скриня», «ослін», тощо [42, с.101]. Словник дошкільників також збагачується образними висловами, під час слухання народних казок та творів українських авторів. Діти пригадують українські приказки, прислів'я, та промовки. Щоразу на заняттях діти діляться враженнями про пережите, почуте [42, с. 28]. Приклад мовленнєвих завдань:

- поглиблювати та поширювати уявлення дошкільників щодо потужності і краси національної мови, її пісенності та милозвучності;
- збагачувати словник дитини образними виразами та правильним розумінням та вживанням нових слів на відповідну тематику [42, с. 21].

Виховні завдання спрямовані насамперед на прищеплення дітям любові до рідної землі, землі предків, рідної мови, рідного краю та країни, поваги до українського народу, до культурних та національних звичаїв, оберегів [42, с. 56].

Наведемо їх приклади: виховувати у дошкільників інтерес до минулого й сьогодення; поваги до рідної землі, району, села, його історії; любові до української природи, здобутків працьовитості українського народу, взаємин між людьми, шанобливого ставлення до національної культури; вболівання за відродження до народних традицій та звичаїв, української мови; любов до минулих і сьогоденних подій, повагу до державних символів української нації, культурних традицій, до родини. [42, с. 210].

Як вже зазначалося вище, методичне забезпечення – це система взаємодії вихователя та дошкільників, що включає окрім методичного оснащення такі компоненти як апробація та впровадження у практику ефективних методів, прийомів та технологій виховання. Серед методів і форм роботи з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку ефективними є наступні: екскурсії по рідному місту, з метою ознайомлення з історичними пам'ятками, визначними місцями; розповіді вихователя; бесіди зі знаменитостями міста; природні прогулянки; спостереження; сюжетно-рольові та дидактичні, ігри; розваги з циклу «Цікавинки національної історії»; розгляд ілюстрації; читання та ігри-інсценування художніх творів; слухання народних, класичних, сучасних музичних творів; розгляд образотворчих і декоративно-прикладних мистецьких творів; вирішення проблемних ситуацій; спільні виховні заходи з родинами вихованців; виставки, конкурси; свята, розваги [21, с. 78].

Також доцільно впроваджувати в освітній процес національно-патріотичного виховання інновації: тренінги щодо формування міжнаціональної стійкості дошкільників, дайджести, воркшопи, національно-патріотичні та військово-спортивні керлінги, культурно-народознавчі проекти, етнографічні студії, райтси-експедиції, тощо. [21, с.252].

Інтегрування в освітньому процесі різних форм діяльності з дошкільниками, методів, прийомів педагогічного впливу, видів сприяє виникненню у дошкільників цілісної системи уявлень і елементарних понять про загальнолюдські цінності, а також формуванню національної самосвідомості, прояву патріотизму. Підґрунтям національно-патріотичного виховання дошкільників є взаємодія через емоційну сферу з метою формування ціннісної системи та набуття практичного досвіду, тому важливе поєднання різних форм організації життєдіяльності дитини для розширення спектру долучення дітей до різних активностей: через гру – шляхом організаційних заходів щодо проведення творчих сюжетно-рольових ігор та ігор-драматизацій, дидактичних, рухливих та народних ігор; через використання народних іграшок та природних матеріалів; у освітній діяльності через гурткову і студійну взаємодії, індивідуальну роботу з дітьми, природні екскурсії та спостереження, дидактичні ігри, пізнавальні бесіди; використання проектування з народознавчим спрямуванням за спільною участю батьків; у взаємодії комунікативно-мовленнєвого спрямування через проведення інтегрованих занять, тематичних бесід та рішення проблемних ситуацій; через індивідуальні та групові трудові доручення, чергування, колективну господарсько побутову, художню працю, тощо; через мистецьку діяльність, тематичні розваги та свята, через самостійну художню діяльність; у руховій взаємодії – через залучення до участі на заняттях з фізичної культури, музичній діяльності та хореографічних студіях, рухливих ігор на прогулянках, фізкультурних розвагах, тематичних днях здоров'я, туристичних походах народознавчого спрямування, фізкультурних хвилинок і пауз з використанням народних рухливих ігор та ігор-забав [21,с.8].

Педагогічний колектив комунального спеціального закладу дошкільної освіти №5 «Червона Шапочка» Покровської міської ради Дніпропетровської області постійно удосконалює форми впровадження народознавства у освітній процес. Педагогами нашого закладу розроблено народознавчий

методичний посібник «Україна – це ми!», до якого включено інноваційні авторські розробки конспектів занять, спрямовані на ознайомлення дошкільників з народним устроєм і національними митрадиціями українців: «Ми маленькі козачата», «Відкрий для себе маленьку Батьківщину», «Сонячне місто Покров», «Любіть своє місто», «Казка про Калинку» (Додаток В), орієнтовне перспективне планування з дітьми старшого дошкільного віку за сезонами з теми «Моя маленька Батьківщина» (Додаток Д), народознавчі розминки для вихователів та багато іншого практичного матеріалу.

Ефективність використання посібника:

- можливість реалізації інтегрованого підходу для розв’язання освітніх ліній БКДО в різних видах дитячої діяльності;
- сформованість всебічно розвиненої та соціально компетентної особистості, яка відчуває патріотичні почуття до рідного краю, любов до рідної землі, до її природи, має бажання пізнавати та охороняти її, почуття гордості за свій народ, своє місто, свій край;
- формування духовного ставлення до світу, почуття відповідальності; забезпечення емоційно-ціннісного розвитку;
- використання інноваційних та здоров’язбережувальних педагогічних технологій в інтегрованих видах художньо-естетичної діяльності;
- виховання громадянської активності та екологічної компетентності.

Предметно-розвивальне середовище груп старшого дошкільного віку для дітей з порушенням рухових функцій комунального спеціального закладу дошкільної освіти №5 «Червона Шапочка» Покровської міської ради Дніпропетровської області, доповнено етнозасобами у всіх студіях групових приміщень. Наприклад, студія книги «Читайлики» доповнена дитячою художньою літературою з малими жанрами дитячого фольклору, з метою, залучення дошкільників до народознавчої скарбниці українського народу. У природній студії «Природолюби», розміщено кімнатні квіти та створено штучні природні зони України, з характерним рослинним та тваринним

світом. Ігрова студія «Грайлики» облаштована різноманітними кониками, мотанками, свищиками, які створено різними народними умільцями України. Народні іграшки слугують матеріалом для народних ігор та використовуються під час прилучення до народно-декоративного мистецтва на заняттях народознавчого спрямування. Музичний та спортивний центри наповнені дитячими народними музичними інструментами та спортивним інвентарем для використання під час народних ігор.

Таким чином, народознавчий матеріал, на наш погляд, повинен пронизувати весь предметний дитячий простір.

Педагоги комунального спеціального закладу дошкільної освіти № 5 «Червона Шапочка» Покровської міської ради постійно активізують розвиток духовних цінностей дошкільників, таких як: людяність, доброзичливість, щирість, любов та повага один до одного через використання літературного фольклору, який допомагає дошкільникам асоціювати події минулого із сучасними.

На нашу думку, усна народна творчість сприяє оздоровленню організму. Наприклад інсценування ігор-потішок допомагає дітям заспокоїтися, дарує їм позитивні емоції, активізує біологічно активні точки на кистях рук та ніг, що в цілому має позитивний результат у профілактиці порушень рухових функцій дошкільників груп компенсуючого типу. Колискові твори мають магичну дію слів та звучать у вигляді замовляння на здоров'я та щастя дитини. Тихий стиль виконання та слова ніжності виконують роль заспокоєння та здорового дитячого сну. Через колискову дошкільники отримують уявлення про поведінкові норми та розуміють необхідність їх дотримання. Вміння аналізувати вчинки героїв колискових пісень у дітей сприяє розвитку почуття справедливості, вміння порівнювати вчинки, отриманню знань щодо розуміння відповідального майбутнього батьківства та родинної турботи.

На наш погляд, цікавим для дошкільників є використання скоромовок, що сприяють розвитку слухової уваги, творчих здібностей та підвищують культуру мовлення дошкільників. Значну виховну функцію виконують прислів'я та приказки, що посилюють морально – етичне зростання дошкільників. Використання загадок, активізують пізнавальні можливості дітей. Потужний виховний потенціал має казковий фольклор, бо через казку здобувачі дошкільної освіти долучаються до духовної спадщини нашої країни, вчать аналізувати вчинки головних героїв, асоціювати їх поведінку з власною, розвивають морально-духовні якості.

Таким чином, педагогічний досвід нашого закладу освіти, підтверджує універсальність літературно-фольклорного засобу, як важливого методу педагогічного впливу на дошкільника, що сприяє підвищенню рівня національно-патріотичного виховання засобами народознавства.

Практикою нашого закладу освіти доведена ефективність та актуальність інтерактивного методу виховання патріотизму дошкільників – методу проєктів. Проєктування інтегрує декілька методів навчання і виховання та сприяє активізації батьків у освітньому процесі. За допомогою проєктної діяльності розвиваються інтелектуальні та творчі якості дошкільників. Нами відзначено, що долучення батьків до спільних проєктів зумовлює позитивний вплив на формування стосунків у родині, сприяє педагогізації батьків.

Під час проєктної діяльності, на нашу думку, доцільно застосовувати різноманітні форми та методи взаємодії: ігри-експерименти, спостереження, рефлексію, ТВРЗ, ІКТ, тощо. Використання методу проєктування має потужний освітній потенціал. Тому метод проєктів слід використовувати в освітній діяльності та під час організації виховних заходів з дітьми. Наведемо приклад авторського проєкту «Славетні імена України» (Додаток Е).

Взаємодія педагогів з батьками вихованців – основна умова в організації народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку. Сьогодні

батьки активно співпрацюють з педагогами та є учасниками освітнього процесу: беруть участь у святкових розвагах, активно обговорюють проблеми виховання на батьківських заходах [51,с.135]. На нашу думку, національно-патріотичне виховання не примушує батьків додатково витрачати зусилля, достатньо відповідати морально – етичним нормам для позитивного наслідування дитиною. Єдність поглядів закладу освіти і сім'ї забезпечить дошкільнику якісні умови для всебічного розвитку моральних норм, духовних якостей, наповнить дитяче життя яскравими фарбами. З метою підвищення рівня педагогізації батьків у сфері національно-патріотичного виховання дошкільників доцільними стануть батьківські збори, майстер-класи та лекції педагогічних працівників різних напрямків. Такі форми педагогічної освіти батьків пропагують ідею виховання та навчають, як розвивати і виховувати дітей.

Крім того, у КСЗДО№5 започатковано роботу Академії для батьків «Виховуємо маленьких патріотів». На тематичних зустрічах батьківської академії обговорюється цікавинки з історичного минулого України, особливості формування пріоритетів патріотичного світогляду дошкільників. Батьків запрошують в групу на різноманітні тематичні дні. Така взаємодія учасників освітнього процесу підвищує рівень знань дошкільників. Наведемо приклад порад для батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей «Я люблю своє рідне місто» (Додаток Є).

Для розв'язання питань педагогізації батьків фахівцями закладу дошкільної освіти використовуються індивідуальні форми роботи: відвідування сім'ї; бесіда; індивідуальні консультації; тематичні заходи; групові: зібрання батьківської академії; групові бесіди та консультації; батьківські диспути та колективні: онлайн-лекції та бесіди; науково-практичні конференції; тематичні години спілкування; батьківські збори; диспути; педагогічні колегії; круглі столи, педагогічні вернісажі. Серед інновацій: віртуальні педагогічні кола; тижні довіри, дні спільних справ, сімейні світлиці, тощо. Активізації батьківської взаємодії сприятимуть

соціально-педагогічні патронажі дітей, з метою підтримки всебічного розвитку дошкільників [51,с.72].

Особливого значення сьогодні набуває психолого-педагогічне просвіта родин дошкільників через використання інформаційно-комунікаційних технологій, за сприянням ресурсних центрів.

Робота з батьками передбачає врахування інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій та освітніх інновацій (анкетування за допомогою GOOGLE форм, використання QR кодів як путівників та ін.) [51,с.74].

Отже, національно-патріотичне виховання дошкільників – одне із основних завдань сучасної освіти, важливою умовою якого є взаємодія всіх учасників освітнього процесу. Родинне виховання базується на глибокій, безкорисливій та розумній любові до дитини, тому педагогіка партнерства у національно-патріотичному вихованні старших дошкільників повинна бути спрямовувана на досягнення єдиної мети – сформувати у дітей національну свідомість, та патріотичні почуття [53,с.135].

Таким чином, пріоритетним завданням, над яким мають працювати педагогічні працівники сучасного закладу освіти, – виховувати людину нового покоління, гідного громадянина України, патріота своєї Батьківщини.

На нашу думку, важливим принципом діяльності педагога має бути впровадження сучасних методів навчання з позиції життєвого самовизначення особистості та керівництво освітнім процесом особистісно орієнтованими ідеями. У центрі уваги має бути не програма чи діяльність, а дитина та її індивідуальні схильності та інтереси.

2.2. Особливості національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства у сучасному просторі ЗДО

У сучасних умовах організація освітнього процесу в ЗДО за очною, дистанційною або змішаною формами роботи має враховувати безпекову ситуацію.

Впроваджуючи дистанційну форму навчання, потрібно пам'ятати, що батьки – це партнери педагогів, і це означає, проведення певного алгоритму дій з батьками, а потім з дітьми [36].

Питання безпеки в освітній діяльності не є новим для сучасного суспільства, але воно набуло особливої актуальності, коли територія країни опинилася у стані військового конфлікту, збройного протистояння або тимчасової окупації. Базові елементи дошкільної освіти не втрачають своєї актуальності в будь-який час, ЗДО повинні виконувати свої завдання навіть в умовах воєнного стану.

На місцевому рівні заклади дошкільної освіти сьогодні є центрами, де діти можуть отримати не лише знання та практичні навички, необхідні для життя, а й психологічну та педагогічну підтримку.

У ЗДО Покровської міської ради наразі призупинено освітній процес. Задля здобувачів передшкільного віку, які наразі не мають можливості здобувати освіту, виконання вимог Закону України «Про дошкільну освіту», налагодження взаємодії з батьками дошкільників, консультантами КУ «Центр ПРПП Покровської міської ради Дніпропетровської області» та педагогічними працівниками ЗДО Покровської міської ради організовано роботу серед учасників освітнього процесу через створення віртуальної платформи «Онлайн-садок#POKROV» на сторінці Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100074931135518>.

Щоденно на віртуальній платформі публікуються цікаві авторські заняття, руханки, віртуальні ігри, онлайн-подорожі, віртуальні народні свята й розваги. Як приклад: восени – онлайн-свята врожаю, Покрови; взимку – Миколаїв день, свято Різдва Христового; навесні – Великодні розваги, Свято Весни; влітку – «Ой на Івана, ой на Купала», тощо.

Для розвитку дітей з ООП створено віртуальну «Асоціацію батьків & фахівців спеціальної освіти». Педагоги безпосередньо не мають контакту з дитиною з ООП, але через батьків можуть продовжити її розвиток та освіту

(сторінка Facebook Centr Rozvitok URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100074931135518>).

Авторськими експериментами та майстерками для розвитку здобувачів дошкільної освіти педагогічних працівників ЗДО Покровської міської ради поповнено рубрику Всеукраїнської онлайн-платформи для розвитку дошкільнят «Нумо» у рубриці «Сучасне дошкілля під крилами захисту» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu/repozitarij/ditina-v-sociumi/z-navkolishnim>).

Ментальне здоров'я під час введення воєнного стану є особливо значимим. Безліч родин наразі відчують виснаження та втому, переживають постійну тривожність та підвержені постійній паніці.

З метою надання первинної психологічної підтримки тим, хто цього потребує досвідчених психологів закладів освіти Покровської міської ради було залучено до міського проєкту «Коло підтримки». У серпні 2022 року, свої двері для перших відвідувачів відчинив пункт соціально-психологічної допомоги «Коло підтримки» на базі КПНЗ «БТДЮ» Покровської міської ради Дніпропетровської області.

Це особливий проєкт, який у важкі часи для нашої країни, надає не тільки соціально-психологічну підтримку, дарує емоційне відновлення дітям передшкільного та шкільного віку; в тому числі дітям з особливими освітніми потребами та дітям із числа родин внутрішньопереміщених осіб. Високопрофесійні практичні психологи кожного дня готові до спілкування з тими, хто цього потребує.

Цей проєкт діє завдяки взаємодії міської влади Покровської міської територіальної громади із благодійним фондом «За майбутнє України» та за підтримки британської організації Street Child.

Наразі, частково відновлюють освітній процес ті заклади освіти, які знаходяться на більш безпечній території.

Сьогодні національне-патріотичне виховання відіграє важливу роль у розвитку основних якостей особистості, вчить оцінювати реалії сьогодення.

Тому пріоритетними завданнями національного-патріотичного виховання у сучасному вимірі КСЗДОН№5 визначено:

- ✓ формування самовизначення вже у дошкільному віці, усвідомлення ідентичності українського громадянина;
- ✓ проведення педагогізації учасників освітнього процесу з метою ознайомлення зі змістом національних цінностей та подій, що наразі існують у нашій державі;
- ✓ подолання результатів деструктивного минулого;
- ✓ посилення значимості мови як національного скарбу та комунікативного методу взаємодії з різними етнографічними групами, подолання мовно-культурної неповноцінності українського народу;
- ✓ розвиток сімейних традицій, морально-етичних форм свідомості учасників освітнього процесу та активне залучення родини до національно-патріотичного виховання;
- ✓ активізація поваги до військової служби та дієвого волонтерства;
- ✓ сприяння проведенню національно-патріотичних заходів;
- ✓ культурно-просвітницька діяльність щодо курсу євроінтеграції з підґрунтям українських національних та духовних цінностей;
- ✓ попередження проявам расизму, антиукраїнізму в повсякденній діяльності закладу освіти [40].

Сучасні заклади дошкільної освіти покликані виховувати майбутніх громадян нашої країни через культурно-історичний досвід, багатовікові традиції, мудрість та духовність українського народу. Практичний досвід педагогів доводить, що традиції народу з ефективним педагогічним потенціалом є потужним прийомом національного розвитку дітей дошкільного віку. Вихователі використовують у своїй практичній діяльності

різноманітні традиції етнічних груп, а також звичаї та обряди, що склалися століттями.

Отже, одним із головних завдань функціонування закладу дошкільної освіти під час воєнного стану має стати розвиток у здобувачів дошкільної освіти патріотизму та соціально-громадянських навичок. Важливо зосередити спільні дії педагогів і батьків задля утвердження національної самосвідомості дошкільників як основного аспекту виховання справжнього патріотизму, що стимулює формування у дошкільників позитивних поглядів щодо своєї Батьківщини, утверджує позитивну позицію її громадян, виховує почуття сімейної відповідальності.

Таким чином, народну педагогіку доцільно сприймати, як педагогіку національного розвитку, самовиховання і порятунку, яка створювалася народом протягом тисячоліть. Погоджуючись з науковцями, можна стверджувати, що народна педагогіка своєю тисячолітньою традицією сформувала та утвердила фундаментальні суспільні цінності. Здобутки народної педагогіки втілені в багатому розмаїтті усної народної творчості, іграх, розвагах, народних святах, декоративно-ужитковому мистецтві.

З метою підвищення якості національно-патріотичного виховання дошкільників засобами народознавства, на кінцевому етапі дослідження, нами підготовлено картотеку ігор народознавчого спрямування згідно з вимогами БКДО та сучасних освітніх програм розвитку дитини дошкільного віку (Додаток Ж).

До картотеки включено добірку дидактичних ігор народознавчого спрямування. Представлений ігровий інструментарій містить практичний матеріал, спрямований на ознайомлення здобувачів дошкільної освіти з народними обрядами, звичаями та традиціями. Матеріали стануть у нагоді вихователям, батькам та студентам закладів вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що основним із засобів патріотичного виховання є народознавство. Відтак, народознавство належить до тих потужних явищ, які активізують формування звичок і національного характеру, психології народу. Виховні ідеали, мета, основні завдання, сутність, методи і принципи народного виховання відображаються і втілюються в рідній мові, народних звичаях, традиційних та обрядових святах, символіці та різних видах народної творчості, народних іграх та іграшках, через сімейне та трудове виховання.

Через народознавчу діяльність діти вперше знайомляться з національною символікою та етнічними оберегами. Враховуючи принцип інтеграції, як один із основних аспектів організації освітнього процесу нами наведено приклад методики ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з державними символами та народними оберегами.

Розкрито особливості формування пріоритетів національно-патріотичного виховання у здобувачів освіти старшого дошкільного віку засобами народознавства.

Виявлено і обгрунтовано роль взаємодії закладу дошкільної освіти і родини у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку народознавчими засобами.

Розроблено картотеку ігор народознавчого спрямування для здобувачів освіти старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз наукових досліджень дозволив уточнити деякі поняття, зокрема: «патріотизм», «патріотичне виховання», «національне виховання». Визначено роль і місце патріотичного виховання в системі формування громадянина, а також напрями спільної діяльності, окреслено відмінності між патріотичним вихованням, національним вихованням і громадянським вихованням.

У кваліфікаційній роботі, нами здійснено аналіз формування патріотизму в різні історичні епохи. Розглянуто історичні, філософські, психолого-педагогічні та методологічні витoki проблеми патріотизму. Встановлено особливості українського патріотизму, по суті продукту соціально-економічних і духовно-культурних процесів, що відображає ступінь вболівання за Батьківщину.

Аналіз чинних програм із досліджуваної проблеми окреслив вагомість формування патріотичного світогляду дошкільників старшого віку народознавчими засобами.

Аналізуючи наукові доробки педагогів щодо феномену патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народознавства, його можна визначити як організований процес, що сприяє засвоєнню культурно-історичного минулого української нації, розвитку у дітей емоційно-ціннісних взаємин з родиною, рідним краєм, батьківщиною, усвідомлення свого українства, активізації патріотичної поведінки через використання інтегрованої діяльності.

Під час дослідження, визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства:

- методичне забезпечення процесу національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства;

- створення освітнього середовища, спрямованого на національно-патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти засобами народознавства;
- активізація взаємодії педагогів та сім'ї у патріотичному вихованні засобами народознавства.

Обґрунтовано методологічні засади, щодо забезпечення ефективності процесу національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти крізь призму елементів народознавства.

Завершальним кроком стало укладання картотеки ігор народознавчого спрямування для здобувачів дошкільної освіти старшого віку.

Таким чином, під час дослідження визначено, що народознавчий напрям слугує активним засобом формування патріотичного світогляду та різноманітних емоційно-особистісних якостей здобувачів дошкільної освіти. Тому використання народознавства в освітньому процесі закладів дошкільної освіти доцільно розглядати як ефективний підхід до вирішення питань підвищення якості освіти дошкільної ланки, зокрема національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку, в сучасних умовах діяльності закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти : колективна монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; С. Семчук, С. Попиченко [та інші]; за заг. ред. В. М. Кушнір. Умань : Візаві, 2021. 252 с.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа українських Карпат*, 2015. № 12-13. С. 26–37.
3. Бех І. Д. Виховуємо патріотизм як почуття і цінність. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2016. № 6. С. 4–8.
4. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
5. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодення. *Дошкільне виховання*, 2016. № 2. С. 2–5.
6. Богуш А. М., Монке О.С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2002. 239 с.
7. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
8. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: Практикум : навч. посіб. /А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. Київ : Вища школа, 2003. 206 с.
9. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
10. Ващенко Г. Твори. У 6 т. Т. 4. Праці з педагогіки та психології. Київ : «Школяр» – «Фада»ЛТД, 2000. 416 с.

11. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 566 с.
12. Гавриш Н. Виховуємо патріотів змалечку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2022. № 5. С. 2–7.
13. Гавриш Н., Косенчук О. Хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання. Харків: Ранок, 2022. 96 с.
14. Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації : збірник наукових і навчально-методичних праць. Вип. 10 / за заг. ред. О. В. Ковшар, К. Є. Суятинової. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 439 с.
15. Єпіхіна М. А., Курило Н. О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. №40. С. 96–99.
16. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю. М. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 72 с.
17. Качур Л. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та пед. наук : 13.00.07. Київ : 2010. 20 с.
18. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2023. 210 с.
19. Конституція України – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 10. 10. 2023).
20. Кульчицький В. Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2013. № 30. С. 76–78.

21. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальність 012 Дошкільна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
22. Матвієнко П. Живодайні джерела патріотизму. *Дошкільне виховання*, 2001. № 8. С. 8–9.
23. Мірошніченко В., Добровольська Г. Народознавство як невичерпне джерело розвитку особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 2020. №4(23). С. 251–263.
24. Міністерство освіти і науки України - Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 10.10.2023).
25. Нерянова С. Національно-патріотичне виховання дошкільників. *Методична скарбничка вихователя*, 2022. №4. С. 3-6.
26. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах розвитку суспільства - Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка. *Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка вітає вас! - Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка*. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2803> (дата звернення: 11.10.2023).
27. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедагогіки: матеріали Всеукраїн. наук.-прак. інтер.-конф., 20 жовт.-20 листоп. 2015 р. / 35 упорядн.: Л. Шелемей, Л. Келембет, О. Фляк, О. Риндич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. 284 с.
28. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах розвитку суспільства - Інституційний репозиторій

Київського університету імені Бориса Грінченка. *Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка вітає вас!* - Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2803> (дата звернення: 10.10.2023).

29. Ніколаєнко В.М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі. 2-6 років. Харків : Видгрупа «Основа», 2013. 208с.

30. Острань Р. Р. Український фольклор як засіб формування моральних цінностей. *Організація народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку. Збірка розробок тематичних занять, теоретичних роздумів, проектів щодо організації народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку для педагогічних працівників навчальних дошкільних закладів.* 2019. №2. С. 78-82.

31. Освіта.ua. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України. *Освіта.UA.* URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/ (дата звернення: 10.10.2023).

32. Освіта.ua. Про організацію діяльності закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану. *Освіта.UA.* URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89288/> (дата звернення: 14.10.2023).

33. Освітня програма «Внезвнений старт» для дітей старшого дошкільного віку [Н. В.Гавриш, Т. В.Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; за заг. наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2022. 80 с.

34. Про освіту. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.10.2023)

35. Про дошкільну освіту. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 10.10.2023).

36. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

37. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

38. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n10> (дата звернення: 10.10.2023).

39. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"). *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

40. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-п#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

41. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-п#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

42. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» : у 2 ч. упоряд. О. Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 498 с.

43. Притулик Н.В. Підготовка майбутнього вихователя ДНЗ до роботи з патріотичного виховання дошкільників у процесі опанування

етнопедagogіки. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 4. С. 220-226.

44. Розумне виховання сучасних дошкільнят. *Метод. посібн.* / Н. Гавриш, О. Брежнєва, І. Кіндрат, О. Рейпольська; за заг. ред. О. Брежнєвої. Київ : Слово, 2015. 176 с.

45. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори: у двох книгах. Київ : Либідь, 1997. 320 с.

46. Сіренко А. Є. Організація народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку. Збірка розробок тематичних занять, теоретичних роздумів, проєктів щодо організації народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Черкаси: Видавець КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2019. 335 с.

47. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Дошкільне виховання*, 2003. №2. С. 3-8.

48. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3. 654 с.

49. Суютинова К. Є. Національно-мовленнєва особистість: стан дослідження дефініції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. №85. С. 204-207.

50. Тесленко С. О. Національно-патріотиче виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньо-мовленнєвої діяльності : дис. науковий керівник: Трифонова Олена Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор : 13.00.08. Миколаїв, 2021. 253 с.

51. Тесленко С. О. Образ рідного слова в лінгводидактичній спадщині Алли Богуш. Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти: зб. наук. Доповідей. Одеса : Бондаренко М. О., 2019. 290 с.

52. Тесленко С. О. Педагогіка партнерства у національно-патріотичному вихованні дитини старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. № 49. С. 135–141.

53. Тлумачний словник української мови : Калашник В.С. : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive. Internet Archive. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2005> (дата звернення: 14.10.2023). Було велик тлумачний прим 13

54. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

55. Чорна К. Суть патріотизму і його виховання в сучасних умовах. Виховання в сучасному освітньому просторі. Київ-Умань, 1997. С. 74-78.

56. Шкробтієнко Л. П. Орієнтовні критерії вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Вип. 10. Т.1. Кам'янець-Подільський, 2007. 584 с.

57. Шкробтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. Науковий керівник: Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент : 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.

58. Dudko N. V FEATURES OF MODELS OF THE PEDAGOGICAL PROCESS IN MODERN EDUCATIONAL SYSTEMS. *Scientific Journal VIRTUS*. 2020. №4. pp. 42-47.